

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA NUMERATIV VA MEZURATIV FRAZEOEMALARNING O'RNI VA AHAMIYATI

Pardayeva Diyora Mannon qizi

Toshkent to'qimachilik va yengil sanoat instituti 1-kurs doktoranti
e-mail: Xudoyberdiyeva2000@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur tezis ingliz va o'zbek tillarida uchraydigan numerativ va mezurativ frazeologik birliklarning lingvokulturologik, semantik va funksional xususiyatlarini tahlil qilishga bag'ishlangan. Tadqiqotda son va o'lchov komponentlari ishtirok etgan frazeomalarning milliy tafakkur, xalq dunyoqarashi hamda til tizimidagi o'rni yoritiladi. Ingliz va o'zbek tillaridagi numerativ va mezurativ frazeologizmlar qiyosiy jihatdan o'rganilib, ularning umumiy va farqli tomonlari ochib beriladi. Shuningdek, mazkur frazeomalarning nutqni obrazli, ta'sirchan va ixcham ifodalashdagi ahamiyati asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: frazeologiya, numerativ frazeomalar, mezurativ frazeomalar, son tushunchasi, o'lchov birliklari, lingvokulturologiya, qiyosiy tahlil, ingliz tili, o'zbek tili.

Abstract: This thesis is devoted to the analysis of the linguocultural, semantic, and functional features of numerative and measurative phraseological units found in English and Uzbek. The study highlights the role of phraseological expressions containing numerical and measurement components in reflecting national mentality, worldview, and their place within the language system. Numerative and measurative phraseologisms in English and Uzbek are examined from a comparative perspective, revealing their similarities and differences. In addition, the importance of these phraseological units in making speech more expressive, impactful, and concise is substantiated.

Keywords: phraseology, numerative phraseological units, measurative phraseological units, concept of number, units of measurement, linguoculturology, comparative analysis, English language, Uzbek language.

Frazeologik birliklar har bir tilning milliy-madaniy xususiyatlarini ifodalovchi muhim lingvistik qatlamlardan biri hisoblanadi [3;4]. Ular xalqning tarixiy tajribasi, turmush tarzi, dunyoqarashi va mentaliteti bilan bevosita bog'liq bo'lib, tilning obrazlilik va ifodaviylik imkoniyatlarini kengaytiradi [3]. Frazeologik birliklar tarkibida son va o'lchov ma'nolarini bildiruvchi komponentlar ishtirok etgan birliklar numerativ va mezurativ frazeomalar sifatida alohida guruhni tashkil etadi [2]. Numerativ frazeomalar tarkibida aniq yoki ramziy sonlar ishtirok etib, ular orqali miqdor, daraja, kuchaytirish yoki umumlashtirish ma'nolari ifodalanadi [2;3]. Masalan, ingliz tilidagi *"give an inch and take a mile"* iborasi *"ozgina imkoniyatdan foydalanib, haddan oshmoq"* ma'nosini anglatadi. Bu yerda *inch* va *mile* qarama-qarshi miqdorlar orqali *ochko'zlik* va *me'yorning buzilishi* ifodalanadi [3]. O'zbek tilida bunga ma'nodosh bo'lgan *"barmog'ingni bersang, bilagingni so'raydi"* frazeomasi mavjud bo'lib, mazkur birlikda son ifodalanmagan bo'lsa-da, miqdoriy munosabat obrazli tarzda aks ettiriladi [4].

Ingliz tilida numerativ frazeomalarda *one, two, seven, dozen* kabi sonlar ko'p uchraydi [3]. Masalan, *"at sixes and sevens"* iborasi tartibsizlik holatini ifodalaydi, *"two sides of the same coin"* esa *bir hodisaning ikki jihatini ko'rsatadi* [3]. O'zbek tilida esa *"yetti o'lchab bir kes, ming bir tashvish, ikki qo'li burnida"* kabi frazeomalar keng

qo'llanilib, sonlar ko'pincha ramziy va umumlashtiruvchi ma'noga ega bo'ladi [4]. Ayniqsa, *yetti, qirq, ming* kabi sonlar o'zbek xalq tafakkurida muhim semantik yukni o'zida mujassamlashtiradi [4].

Mezurativ frazeomalar esa o'lchov, vazn, masofa yoki hajm bildiruvchi birliklar asosida shakllanadi [2]. Ingliz tilida *"a drop in the ocean"* iborasi juda kichik miqdorni anglatib, drop va ocean o'lchovlarining qarama-qarshiligi orqali ma'no kuchaytiriladi [3]. O'zbek tilida esa *"bir chimdim, bir qarich joy, bir og'iz so'z"* kabi mezurativ frazeomalar nutqda tez-tez uchraydi va ular orqali aniqlik bilan birga obrazlilik ham ta'minlanadi [4].

Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, ingliz tilida numerativ va mezurativ frazeomalar ko'proq pragmatik va mantiqiy asosda shakllangan bo'lsa, o'zbek tilida ular folklor, urf-odat va an'analar bilan chambarchas bog'liq [3;4]. Masalan, ingliz tilidagi *"forty winks"* iborasi qisqa uyquni bildirsa, o'zbek tilida *"bir pas mizg'ib olish"* shaklida ifodalanadi. Bu holat frazeologik birliklarning milliy tafakkur mahsuli ekanini yana bir bor tasdiqlaydi [1;4].

Numerativ va mezurativ frazeomalar tilning nafaqat leksik-semantik boyligini, balki xalqning kognitiv tafakkuri va madaniy tajribasini aks ettiruvchi muhim birliklar hisoblanadi [2;3]. Bunday frazeologik birliklar miqdor va o'lchov tushunchalari orqali insonning borliqni idrok etish, baholash va tasniflash jarayonlarini til vositasida ifodalashga xizmat qiladi [2]. Ingliz va o'zbek tillarida ushbu frazeomalar ko'pincha abstrakt tushunchalarni aniq, obrazli va ixcham shaklda yetkazish imkonini beradi [3;4].

Qiyosiy jihatdan qaralganda, ingliz tilidagi numerativ va mezurativ frazeomalar ko'proq pragmatik va kommunikativ ehtiyojlar asosida shakllangan bo'lsa, o'zbek tilida ular milliy urf-odatlar, folklor an'analari va og'zaki ijod bilan uzviy bog'liq holda rivojlangan [3;4]. Bu farq frazeomalarni tarjima qilish jarayonida muqobil birlik tanlash zaruratini yuzaga keltiradi, chunki son yoki o'lchov komponentining ramziy qiymati tillararo mos kelmasligi mumkin [1]. Shu bois numerativ va mezurativ frazeomalarni o'rganish nafaqat frazeologiya nazariyasini boyitadi, balki lingvokulturologiya, tarjimashunoslik va xorijiy til o'qitish metodikasida ham muhim amaliy ahamiyat kasb etadi [1;3]. Ular orqali til egalarining dunyoni miqdoriy va o'lchov asosida qanday konseptualizatsiya qilishi ochib beriladi hamda til va madaniyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlik yanada yaqqol namoyon bo'ladi [2;4].

Xulosa qilib aytganda, numerativ va mezurativ frazeomalar ingliz va o'zbek tillarida til boyligini oshiruvchi, nutqni obrazli va ta'sirchan qiluvchi muhim vositalardan biridir. Ularning qiyosiy o'rganilishi nafaqat frazeologiya nazariyasini boyitadi, balki tarjimashunoslik, lingvokulturologiya va til o'qitish amaliyoti uchun ham muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi [1].

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. – London: Routledge, 2011.
2. Ginzburg R. et al. A Course in Modern English Lexicology. – Moscow: Higher School, 1979.
3. Kunin A. V. English Phraseology. – Moscow: Higher School, 1996.
4. Раҳматуллаев Ш. Ўзбек тили фразеологияси. – Тошкент: Фан, 2001.
5. Қодиров А. Фразеологик birliklar semantikasi. – Тошкент: Университет, 2015.